

Fonteinkerk, 13 februari 2022

Lezing: Lucas 6:27-38

“Wees barmhartig, zoals jullie Vader barmhartig is.” Waarom in vredesnaam zou iemand God “barmhartig” willen noemen? Als je eens wat in het Oude Testament bladert, dan komen we daar herhaaldelijk een god tegen die allesbehalve barmhartig is. In Numeri 15 lezen we over een man die op de sabbat bezig is met hout sprokkelen; God geeft bevel die man te stenigen. In Jozua 6 krijgt Jozua van God de opdracht om Jericho te veroveren en met “met de ban te slaan”: alles in de stad wordt gedood, zowel mannen als vrouwen, zowel kinderen als bejaarden, zowel runderen en schapen als ezels. Vandaag de dag zou je dan voor een tribunaal worden gedaagd wegens oorlogsmisdaden. In het boek Job verliest Job al zijn bezittingen en al zijn kinderen, en God laat het allemaal maar gebeuren. Bij dat soort verhalen zou je god eerder “genadeloos, wreed, onverschillig” willen noemen, maar in géén geval “barmhartig”. Zeer zeker vinden we óók verhalen waarin God zich wél barmhartig opstelt, maar je kunt je afvragen of dat opweegt tegen de hoeveelheid duistere verhalen en teksten...

Lucas is een evangelist die voortdurend de nadruk legt op barmhartigheid. In zijn eerste hoofdstuk klinkt de lofzang van Zacharias die zingt over het “stralende licht uit de hemel” dat over ons zal opgaan, “dankzij de liefdevolle barmhartigheid van onze God”. Lucas is de enige evangelist die de gelijkenis van de barmhartige Samaritaan vertelt. Het liefhebben van je vijanden en het méér doen dan het gewone stelt ook Mattheüs (in de Bergrede) aan de orde, maar Mattheüs vat dat samen in: “Wees dus volmaakt, zoals jullie hemelse Vader volmaakt is.” Lucas maakt daar “barmhartig” van. Omdat het evangelie van Mattheüs (waarschijnlijk) rond het jaar 70 geschreven is en dat van Lucas rond het jaar 80, is het denkbaar dat Lucas de tekst van Mattheüs kende. Hoe dan ook vindt Lucas het begrip “barmhartig” beter om de kern, het hart van God te omschrijven. Steeds duikt die barmhartigheid in het verhaal van Lucas op; men heeft hem wel “de meest diaconale evangelist” genoemd.

We komen er dus niet achter met welk woord Jezus zelf zijn Vader heeft omschreven. Heeft Hij “volmaakt” gezegd, of toch “barmhartig”? Heeft de Bergrede gelijk, of toch de Veldrede? Als ik kijk naar het leven van Jezus (hoe Hij mensen beter maakte en bevrijdde van hun demonen, hoe Hij hoeren en tollenaars verlostte uit hun isolement, hoe Hij, stervend aan het kruis, zijn moeder en zijn lievelingsdiscipel opriep om voor elkaar te blijven zorgen), dan vind ik “barmhartig” uit de mond van Jezus passender en voor de hand liggender klinken. “Volmaakt” is zo afstandelijk, en voor mensen zo onbereikbaar. Jezus zag het als zijn opdracht om de liefde van God zichtbaar te maken onder de mensen. Zijn leven van barmhartigheid kan alleen maar geïnspireerd zijn door een God van geduld en liefde, een Vader van barmhartigheid...

In het Jodendom van Jezus’ tijd waren allerlei belangrijke discussies gaande, bijvoorbeeld over de reikwijdte van het begrip “naaste”, maar ook over de kern van de Thora. De gelijkenissen en toespraken van Jezus sluiten duidelijk aan bij deze discussies. In Lucas 6 lijkt Jezus herhaaldelijk aan te sluiten bij de mening van de liberale rabbi Hillel, die de kern van de Thora in één zin uitlegde: “Wat jij niet wilt dat jou geschiedt, doe dat ook je naaste niet aan.” Jezus zegt het net weer even anders. Jezus roept niet op tot nalaten van het kwade, maar tot het doen van het goede: “Behandel anderen zoals je wilt dat ze jullie behandelen.” Wil je getroost, gewaardeerd en bemind worden? Troost, waardeer en bemin dan je naaste! Dat gaat een stap verder dan de richtlijn van Hillel. Daarmee peilt Jezus het hart van de Thora dieper: het gaat om betrokkenheid, om liefde, om werkelijke aandacht. En dat is precies wat de barmhartige Samaritaan (volgens Lucas 10) in praktijk brengt.

Deze grensoverschrijdende opvattingen laat Jezus ook horen in uitspraken als: “Is het een verdienste als je liefhebt wie jullie liefhebben? (...) Nee, heb je vijanden lief, en doe goed...” Ook onbekenden en vijanden hebben recht op jouw liefde. Jezus roept op tot liefde zonder grenzen. Daarmee doet Hij een beroep op onze medemenselijkheid, ons vermogen om mee te leven en mee te lijden. Misschien is het wel ons kostbaarste bezit: niet voorbijlopen aan de ander, hoe goed en geldig onze redenen ook zijn, maar doen wat ons hart ons ingeeft.

In de Bijbel geeft God zelf voortdurend het goede voorbeeld. In het boek Exodus gaat het volk Israël gebukt onder slavernij en vernedering. God had vast wel een goede reden kunnen bedenken om aan dit miezerige slavenvolkje voorbij te lopen. Maar Hij laat zich raken: Hij hoort en ziet de nood en de wanhoop, en Hij besluit dat het zo niet langer kan. Want het kan toch niet de bedoeling zijn dat mensen gebukt en gebogen door het leven gaan? We zongen ervan in ons intochtlied: “Hij koopt hen vrij uit het slavenhuis.” Zo laat God ons zien wat ware medemenselijkheid is: niet wegstijgen, niet onverschillig doorlopen, maar je laten raken door de nood van de ander, en je medelijden omzetten in een concrete handeling.

Ik kan de Bijbel dus alleen maar begrijpen als ik de verhalen naast de barmhartigheid van Jezus mag leggen. Verhalen die het beeld van een wrede, genadeloze god oproepen, mag ik terzijde leggen. Die hebben voor mij en mijn geloof geen zeggingskracht meer, omdat ze niet te rijmen zijn met het leven en het voorbeeld van Jezus. Als Jezus zijn Vader “barmhartig” noemt, dan vindt Hij dat dus een belangrijke eigenschap, en misschien wel de meest waardevolle eigenschap van God. Dan voel ik mij uitgenodigd om in het Oude Testament op zoek te gaan naar verhalen die dáárbij passen, zoals het verhaal van de bevrijding uit de slavernij. Op deze manier moeten wij de verhalen lezen door de bril, door het filter van barmhartigheid. Wij kunnen niet meer terug achter het leven van Jezus, achter wat Hij vertelde over zijn Vader.

Al eeuwenlang zijn de diakenen in de kerk de mensen die deze levenshouding vorm proberen te geven. Met hun acties en projecten maken diakenen iets zichtbaar van de barmhartigheid van God, en roepen zij de gemeenteleden op om zelf zo “medemenselijk” mogelijk te leven. Vandaag de dag zitten vele kerken te zoeken naar nieuwe vormen van kerkelijke presentie: hoe kunnen wij als kerk zichtbaar zijn onder de mensen, in een samenleving die aan kerk en geloof voorbijloopt? Daar is natuurlijk niets mis mee, als we dan maar niet vergeten dat het diaconale werk al eeuwen een prachtige vorm van kerkelijke presentie is, misschien wel de mooiste die er is! Het is een taak die wij niet mogen overlaten aan de diakenen alleen; het is een opdracht aan iedereen die zich aangesproken voelt door de God van barmhartigheid.

Er was eens een rabbijn die elke avond voor de sabbat verdween. Het maakte de mensen nieuwsgierig. Ze dachten: “Hij heeft vast een geheime ontmoeting met de Almachtige.” Dus werd er een gemeentelid achter de rabbi aangestuurd. En dit was, wat de spion ontdekte: de rabbi vermomde zich als boer en ging een verlamde, niet-Joodse vrouw helpen. Hij maakte haar huisje schoon en zorgde voor het eten. Toen de spion terugkwam, vroegen de anderen hem: “En? Wat heb je gezien? Steeg de rabbi op naar de hemel?” “Nee”, zei de man, “hij ging nog veel hoger.”

Alleen een barmhartige God kan zó de mensen boven zichzelf uit laten stijgen.